

Російська еліта: її імперство та можливі ризики для України

Павло Крупкін,
кандидат фізико-математичних наук,
незалежний дослідник
(Росія)

Стаття присвячена аналізу українських ризиків, що виникають від можливості російської агресії. Розглядаються основні мотивації державної експансії. Здійснюється мотиваційний аналіз російської еліти. Показано, що за підсумками трансформації 1990-х років російська еліта в ціннісному плані значно архаїзувалася. Більшість традиціоналістської еліти, особливо зі сфери рутинного управління, може адаптувати імперську ідеологію. Меншість, особливо та, що може створювати значні проекти і стоїть на позиціях „елітарного соціалізму”, зацікавлена у зменшенні кількості „нахлібників” під своїм контролем. Висновок: ті, хто може забажати створення імперії, не здатні до організації великої справи, а ті, хто може організувати таку справу, не бажають збільшувати кількість „нахлібників”. Відтак ризик для України від російського імперства мізерний. Значним є ситуаційний ризик, пов'язаний з „розколотістю” України. Конкуренція двох національних проектів може призвести до самовизначення російської громади в Україні. Конфлікт може набутися таких форм, які спричинять зовнішнє втручання (як це вже не раз було на пострадянському просторі), і Росії не вдасться уникнути своєї участі в такому конфлікті.

Кавказька криза серпня 2008 року, коли Росія після розстрілу грузинськими військами її миротворців у Південній Осетії провела воєнну операцію з примушування Грузії до миру і визнала незалежність сепаратистських анклавів, різко вплинула на стан суспільної свідомості в країнах пострадянського простору. При цьому звертає на себе увагу різка актуалізація деяких дискурсів. По-перше, в Росії відбулася активна мобілізація населення навколо дій влади: 75 % росіян підтримали рішення про проведення військової операції (проти висловилися 13 %) [1]. Основною домінантою такої підтримки була емоція: „Нарешті не здали „своїх”!”

що було використано групою публіцистів-„імперців” для актуалізації російського імперського дискурсу. По-друге, у країнах Заходу і Східної Європи різко активізувався дискурс російського імперіалізму: „Вони довго маскувалися й ось відкрилося їхнє справжнє обличчя!”. І, нарешті, в Естонії, Латвії й Україні пройшла хвиля публікацій на тему: „Але ж у нас теж є проросійські меншини. Що ж нам робити?”.

В цілому можна визнати, що зазначений факт демонстрації російської політичної суб'єктності призвів до певного необоротного переформатування суспільно-політичного поля біля західного кордону Росії, що потребує ще свого осмислення. Досить цікавим стає питання про актуальність ризиків, пов'язаних з російським імперіалізмом, для сусідів Росії і про структуру цих ризиків.

Мотиви державної експансії

Для з'ясування основних мотивів територіальної експансії держав розглянемо основні історичні тренди еволюції соціальних систем. Почнемо з аграрних суспільств, які характеризувалися відносною територіальною однорідністю продуктивності праці людей, а також тим, що держави являли собою династичні корпорації знаті, доходи яких у значній мірі забезпечувала їх конкурентоспроможність у боротьбі між собою в процесі соціальної еволюції. Джерелом доходів у той час були плоди людської праці на землі, а тому прагнення до збільшення підконтрольних ресурсів неминуче призводило до територіальної експансії династичних корпорацій, причому густанаселені території цінувалися значно вище слабозаселених через їх більшу прибутковість.

Знать зазвичай чітко відокремлювала себе від тяглових станів, часто формуючи спеціальний міф про те, що вона відрізняється від простолюду навіть в біологічному плані. Нижчі шари суспільства були виключені з політичного життя - їм дозволялося лише покійно утримувати переможця. Насильство було основою владних взаємин, воля пана була законом для підданців. Однак жадібність знаті мала й свого обмежувача – ризик повстання низів. Це вводило в практику взаємостосунків переговори пана і покійної общини про розмежування сфер відповідальності, величину платежів та об'єкти обкладання - саме звідси йде традиція захисту громадою своїх історичних прав і звичаїв і стандартна вимога до пана поважати їх. В одному зі своїх варіантів торгування про наповнення скарбниці пана породило парламентаризм („немає податків без представництва”).

В процесі територіальної експансії династичних державних машин завдання гомогенізації підкореного населення не поставало, а тому традиційна держава являла собою різношерсте об'єднання територій, громади яких платили державі податі грошима, працею, а іноді й „кров'ю” (поставка рекрутів для війська). У процесі соціальної еволюції виокремилися деякі особливо успішні династичні корпорації (великі держави), які зуміли зібрати під свій контроль значні ресурси. Такі

держави для підкреслення свого великодержавного статусу іноді називали себе імперіями¹.

Вплив Модерну на Політичне традиційних держав проявилось, в першу чергу, через концепцію суспільного договору. Спочатку ця концепція розвивалася в традиційному світі в інтересах знаті для обмеження влади монарха, і під суб'єктом суспільного договору, на якому ґрунтується порядок в державі, розуміли насамперед аристократію (Англійське королівство). Однак ця концепція допускала розширювальне тлумачення, чим поспішили скористатися лідери експлуатованих громад („Коли Адам орав, а Єва пряла, то хто був тоді дворянином?“). Так з'явилося поняття нації - сукупності суб'єктів суспільного договору певної держави. Основним же рушієм розвитку національного руху було гноблення/ дискримінація громад, що спочатку обумовлювало конституювання політичної ідентичності їх активних представників, а потім і залучення громад до активної політики. Першою за цією схемою повсталала проти Іспанської імперії Голландія (там слово „нація” уголос не вимовлялося, але за своєю суттю нідерландська революція була національною буржуазною революцією). Потім відклялися від Британської імперії її північноамериканські колонії. Наступним у цій черзі став третій стан Французького королівства, потім - американські колонії Іспанії і так далі.

Розвиток національних проектів у цих повстаннях проявив важливий емпіричний фактор: включення в нації більшості соціальних агентів, які мають суб'єктність на певній території, полегшує формування гегемонії² владних груп, що дозволяє знизити рівень застосування до низів насильства й підвищує мобілізаційні можливості режиму. Новоутворені національні держави громили армії традиційних країн, у чому особливо відзначився геній Бонапарта, перевернувши все світосприймання Західної Європи. І згодом офіційні національні проекти для відновлення традиційних режимів охопили чимало країн, в тім числі й Велику Британію, Німеччину, Італію, Бельгію, королівства Скандинавії.

При цьому в Сучасності змінилася логіка ставлення до державних доходів. Державу почали розглядати як інструмент суспільства, що реалізує погоджений набір функцій за певну ціну, яка визначає державні витрати. Доходи держави стали ставитися у відповідність з цими витратами, формуючи державний бюджет. Бюджет став предметом щорічного торгу між виконавчою та представницькою гілками влади, причому в політичній системі утвердився постійний тиск суспільства стосовно ефективності

¹ Що стосується Росії, то слід підкреслити особливе значення духовної спадщини імперії Романових. Зокрема, з того часу бере початок класична російська культура. І саме ця спадщина лежить в основі сучасної російської імперської міфотворчості.

² Гегемонія тут розуміється в дусі А. Грамші, згідно з яким влада правлячої групи в суспільстві тримається не тільки на апараті насилля, але й на згоді з усталеними порядками, з їх „правильністю” в думці людей, їх справедливістю [2, с. 47].

виконавчої влади, тобто виконання нею погодженого набору функцій за меншу ціну.

Зростання суспільної ефективності країн Західної Європи, які націоналізуються й індустріалізуються, не відразу позначилося на відносній однорідності продуктивності праці на різних територіях, що обумовило логіку колоніальної експансії європейських держав. При цьому до традиційних імперій, які продовжували існувати, додалися колоніальні імперії нового типу з розвиненими національними державами як метрополіями (іноді вони навіть мали демократичну форму правління), котрі дискримінували й експлуатували населення колоній.

У цьому плані цікаво порівняти принципи функціонування двох імперських „машин” експансії ХІХ століття.

Британська імперська машина. Основний метод впливу на територію, що зацікавила імперську еліту, - створення на ній керованого хаосу з собою в якості верховного арбітра (через попередній військовий вплив або й без нього). Інакше кажучи, на території, що становить інтерес, здійснюється політика фрагментації політичного поля й підбурення автохтонів, реалізується класичний принцип „розділяй і владарюй”. При цьому „центральне тіло” держави імперська еліта плекає, для нього встановлюються інші правила гри, ніж для колоній. Суттю політики щодо колоній є „гра на зниження” - будь-який їх розвиток усіяло гальмується.

Імперська машина Романових. Основний метод впливу на окраїнну територію, що зацікавила, - створення космосу через потлач³ - включення окраїнної еліти в систему імперської влади „на рівних”, причому досить часто таке включення здійснювалося добровільно, без попереднього військового розгрому. „Центральне тіло” держави еліті байдуже - імперська еліта сприймає його споживацьки, нарівні з провінціями. До провінцій висуваються дві основні вимоги: лояльність до династії і поставка ресурсів. Інших спеціальних перешкод місцевій діяльності не чиниться.

Порівнюючи ці імперські практики, можна побачити, що, на відміну від британського варіанта імперської машини, російський варіант був теоретично масштабованим до контролю будь-яких за величиною просторів - за умови вирішення завдання керованості. Масштаб же підтримки британського варіанта імперських рутин обмежувався згори потужністю метрополії стосовно втримання створюваного хаосу під контролем, що висувало досить високі вимоги до задіяного людського ресурсу. Однак у плані сумісності з Модерном вирає британська модель: метрополія може стати цілком сучасною демократичною державою, орієнтованою на обслуговування своїх громадян. І це без будь-якого зв'язку

³Потлач - система соціальних норм, яка регулює правила обов'язкового взаємозадарювання членів певної спільноти. Поширена у практиці первісних племен [3].

зі станом справ у колоніях.

Тут для порівняння можна згадати про специфіку комуністичної експансії, закладеної засновниками СРСР у практику управління країною у вигляді **радянської експансіоністської машини** – машини експорту комуністичної революції, яка багато в чому запозичила технології імперського періоду. Основний метод впливу на країну, що становить інтерес, часто пов'язувався з військовим розгромом. Після цього ліквідовувалася стара еліта й вирощувалася нова. Ця нова „пролетарська” еліта включалася в систему номенклатурного потлача, що до того ж посилювалося виплатою регулярної данини. Тобто „новоприбульці” включалася в „систему соціалізму” у привілейованому щодо „центрального тіла” становищі. „Центральне тіло” комуністичною елітою дискримінувалося.

Очевидно, що межі експансії радянського варіанта машини обмежувалися потужністю генерації благ „центрального тіла” і апетитами „включених у систему” окраїн. Природно, що в міру вичерпання ресурсів „центрального тіла” зона впливу системи скорочувалася, так що про тривалий стійкий розвиток такого утворення не могло бути й мови.

В міру переходу метрополій до індустріальної фази розвитку і пов'язаним з цим зростанням продуктивності праці виявилось, що низька кваліфікація багатьох людей у колоніях не дозволяє їм забезпечити собі прожитковий рівень, визнаний мінімально гідним для людини розвинених регіонів країни. Для доброго морального самопочуття метрополії були змушені фінансувати колонії, що створило об'єктивну основу для припинення територіальної експансії і, понад те, для „стискування” імперій. Цей процес прискорювався національними рухами в колоніях. В результаті в другій половині ХХ століття відбулося масове „скидання” колоній Заходом з утворенням багатьох нових незалежних держав, з яких лише невелика часина хоч якось добивалася певного розвитку, а основна маса ледве животіє.

Значна територіальна гетерогенність продуктивності праці створює ризик розпаду й для розвинених країн – еліта більш розвинених регіонів прагне відокремитися від депресивних, як це, наприклад, спостерігається нині в Бельгії та Італії.

У сировинних державах існує ще один механізм створення значних територіальних розкидів величини продуктивності праці, функціонування якого забезпечується видобувною промисловістю (будемо узагальнено називати цю справу Трубою), внаслідок чого не залучені до роботи в цій промисловості жителі країни вважаються нахлібниками. Так що логіка Традиції при наявності Труби вже не вестиме еліту країни до територіальної експансії (навіщо нові нахлібники і пов'язані з ними витрати?). Навпаки, ця логіка породжуватиме питання про „скидання” депресивних регіонів.

Модерністський національний проект запускає ще один мотиваційний

комплекс, що впливає на рух кордонів держав, пов'язаний з уявленнями людей про свою національну територію [4, с. 150]. Оскільки нація є колективною ідентичністю людей, орієнтованою на політику, то уявлення людей про „свою землю по праву” входять до ядра національної міфології однаково з уявленнями про „своїх” та „інших”. І такі уявлення можуть не збігатися з межами національної держави, будучи джерелом політичних напружень з сусідами. Подібні конфлікти лежать в основі практично всіх політичних подій у Західній Європі в XIX і XX століттях. Формалізація уявлень про межі національної території відбувається, так би мовити, у два кроки. Щодо кожного регіону країни існують, по-перше, загальні уявлення про його приналежність нації, і, по-друге, аналогічні уявлення локальних спільнот конкретного регіону. Збіг цих уявлень робить приналежність регіону до „своєї” національної території безсумнівним. Так утворюється територіальне ядро націй. Якщо ж якась впливова локальна спільнота має інше, ніж загальнонаціональне уявлення про свою землю, то це зазвичай стає підставою для сепаратизму. Зрозуміло, що поряд з територіальним ядром загальнонаціональний міф про „свою” територію може включати і якісь спірні регіони, котрі входять до складу інших країн. Більше того, історично під контролем національної держави можуть бути й території, які не визнаються націями „своїми” (наприклад, такими територіями для європейських держав були їхні колонії). Однак слід визнати, що основною тенденцією модерну є „облялькування” національних держав, коли уявлення людей про свою національну територію приходять у відповідність з кордонами країни.

Стан російської еліти у плані потенціалу експансії

Розглянемо тепер, як окреслені вище мотивації накладаються на російську дійсність. В результаті трансформаційних процесів 1990-х років якість російської державності різко знизилася. Якщо взяти до уваги ставлення чиновництва до державних доходів, то можна зафіксувати архаїзацію домінуючих соціальних практик. Сучасний погляд на державу як на суспільний інструмент з чітко визначеним бюджетом і „нічого понад”, що було характерно для радянського часу, змінився на традиційний підхід до держави як до засобу одержання доходів з підконтрольної території. Корупція стала нормою життя, причому вона проявляється у двох основних іпостасях. По-перше, це „розпилювання бюджету”, коли бюджетні закупівлі здійснюються за завищеними цінами і „надлишкова” сума виплачується відповідальному чиновникові у вигляді „відкату”, і, по-друге, це хабарі та інші побори, які, по суті, стають додатковим оподаткуванням людей і організацій.

Архаїзація призвела до відродження і закріплення традиційних настановлень у свідомості значної частини російської еліти. З'явилася претензія на вибраність, самовідокремлення еліти у своїй ідентичності від „лохів”, тобто від тих, хто не добився успіху. „Елітарність” світогляду

обтяжується жорстким прагматизмом і ціннісною орієнтацією лише на гроші [5]: в принципі основна маса представників правлячого класу Росії є живим втіленням так званої людини економічної [6, с. 11 - 16; 7], тобто вони є раціональними максимізаторами своєї функції корисності - кількості грошей під їхнім контролем, внаслідок чого вони можуть лише обирати найліпшу з уже відомих суспільству поведінкових стратегій і не спроможні вигадати нічого нового. Брак будь-яких позитивних проектних цілей [8, с. 89 - 91] обертається наявністю дуже цікавого життєвого настановлення, коли в людини при її орієнтації в просторі діяльності геть не проглядається напрям „вперед”, а є лише відчуття „позаду”: „позаду” - це там, де лишилися „лохи”, „позаду” - це те, звідки треба тікати якнайдалі, з усіма наслідками, що випливають з такого настановлення [9].

Брак значимих цілей, і, відповідно, значимих досягнень при великих амбіціях потребує психологічної компенсації, що проявляється такою людиною у її самовіднесенні до чогось великого, сакрального. Причому таке „притулення” до великого має лише поверховий характер, бо максимізатор особистого капіталу не збирається всерйоз ставити потік ресурсів, який він контролює, у залежність від будь-яких „ідеалів”. А ось поговорити на цю тему, викликати священний трепет у підлеглих, створити привабливу рамку для презентації себе публіці - це так, це те, що потрібно.

На вибір сакрального об'єкта дуже впливає соціальне місце представника еліти. Отут слід ввести у розгляд специфічний елемент структури верховної російської влади - систему елітного потлача (у подальшому - Систему). Прийняття гіпотези про існування такої Системи дозволяє зрозуміти логіку заставних аукціонів 1995 року, коли „найсолідні” шматки російської держвласності були практично безплатно роздані „щасливцям”, які на віддяку повинні були приносити гроші „куди слід” і робити „те, що попросять”. В цю концепцію добре інтегрується мораль „чекістського гачка”⁴, про яку говорять дослідники-елітологи [11]. І вся політика російської влади 1990-х років стосовно колишньої радянської держвласності є лише подальшим юридичним та організаційним відпрацюванням системи елітного потлача для того, щоб применшити моральну та матеріальну шкоду, якої можуть завдати окремі особи, які виключаються із системи (колишні „щасливці”, що з різних причин „зарвалися”). Зрозумілими стають і нинішні антикризові дії Влади, які, по суті, є лише рятуванням і подальшим розвитком означеної системи, яка переважно гуртується навколо російської Труби. У принципі ця система перебуває в руслі традиції, яка простежується в межах політичної культури як Романовської імперії, так і СРСР. Більше того, у 1990-і роки

⁴ Термін, що увійшов у російський політологічний обіг після публікації статті керівника Федеральної служби наркоконтролю Росії В. Черкесова [10], в якій силове угруповання, що прийшло до влади в Росії на межі тисячоліть, порівнюється з гачком, на який зачепилася країна, котра падала в прірву.

вона поширювалася й на еліту СНД, що добре пояснює російські дотації, пов'язані, наприклад, з тодішніми цінами на енергоносії. Існували (та й нині існують) й інші преференції для еліт пострадянського простору.

Стосовно означеної Системи російська еліта ділиться на дві групи. Є компактне ядро включених у Систему (будемо їх далі називати „щасливцями”) і решта.

Розглянемо спочатку решту. Ця група являє собою більшість елітних прошарків. Її представники харчуються „з землі” та з бюджетних дотацій з центру – їм, відповідно, дуже близькі мотиваційні прагнення традиційної знаті. Крім того, специфікою цього прошарку є нездатність здійснювати проекти хоч трохи значної складності (люди, здатні на це, досить швидко включаються в Систему); його представники переважно виконують рутинні управлінські завдання. Все це робить їх дуже сприйнятливими до імперської ідеології: адже імперія – це те, що може забезпечити їм осмисленість життя і, до того ж, застрахувати їх статусне існування й доходи. Справді, тільки суспільна значимість ідеї експансії може зберегти потік дотацій у депресивний регіон – адже територію треба „тримати”, для чого „утримувачів” необхідно підготовувати. Саме ця частина еліти так специфічно відгукнулася на патріотичну мобілізацію серпня 2008 року, що багато спостерігачів заявили про перехід російського імперського проекту в практичну політику.

Запит широкого шару чиновництва на імперську ідеологію може бути задоволений вже існуючим імперським дискурсом, який розробляється низкою російських публіцистів патріотичного спрямування, так що вибухове розширення соціальної бази підтримки імперства серед регіонального чиновництва й пов'язаної з ним буржуазії є однією з реальних можливостей сучасного моменту в Росії. При цьому внаслідок специфічності розуму учасників процесу й компенсаційної природи його основного рушія навіть порожнеча імперської ідеології⁵ не стане перешкодою для її адаптації цією частиною еліти. У принципі цим людям потрібен лише своєрідний ідеологічний „макіяж”, аби не лишитися навіч з реальними результатами своєї діяльності – адже нічого, окрім як клянчити в центра дотації так красти вони робити не вміють. А тут все це буде закамуфльовано „Служінням Імперії” – і ти вже ніби й не злодій, а Служитель...

⁵ Неупереджений аналіз можливості територіальної експансії для Росії свідчить, що країна не має важливих ресурсів для реалізації такої стратегії, наприклад, демографічних. Висока смертність автохтонного населення створює демографічний вакуум в країні, який всмоктує мільйони мігрантів. Нагадаю, що імперська експансія звичайно спирається на підвищений демографічний тиск, пов'язаний з високою народжуваністю, – адже імперії потрібні солдати й колоністи. До того ж опитування громадської думки показують, що у липні 2007 року лише 3 % росіян хотіли б бачити Росію імперією [12], і що 52 % росіян вважають, що не існує такої спільної мети, спільних цінностей та ідей, заради яких варто було б жертвувати життям [13].

Єдине, що може стати на перешкоді такій експансії імперської ідеології в цьому прошарку, так це якась альтернативна ідеологія, котру запропонує йому начальство. Але її, на жаль, поки що не проглядається, тому жодної іншої нагоди бити себе кулаком у груди й пишатися своїм існуванням у цих людей не буде. Так що імперський дискурс у Росії активно розвиватиметься, правда, без особливих практичних наслідків.

Наступний прошарок еліти - традиціоналісти-„щасливіці” - менше „світяться” в публічному інформаційному полі, хоча їх ідейний продукт стійко там присутній. Цей продукт можна визначити як „елітарний соціалізм”, оскільки він являє собою радянський технократизм, очищений від егалітарності. У межах цього конструкту передбачається встановлення в Росії істотно елітарного суспільного устрою, який багато в чому схожий на змальований у „Державі” Платона. Верхній шар - Влада - це ті, хто належить до системи елітного потлача. Вони концентрують у своїх руках всі ресурси країни і здійснюють управління ними через систему фінансово-промислових груп (ФПГ). Неявно передбачається, що ці люди захищені всією міццю держави [14] і солідарністю інших членів елітного клубу. Випасти із Системи можна, але тільки у випадку особистої політичної нелояльності, неповаги до правил і понять.

Решта жителів країни вміщується в умови жорсткого соціал-дарвінізму. Їхні доходи і можливості самореалізації поза контрольованими елітою структурами ФПГ зведені до мінімуму. При цьому елітна Система не вважається замкнутою - вважається, ніби існуватимуть соціальні ліфти, які дозволять еліті приєднувати до себе найбільш „успішних” представників решти народу.

В принципі у своїй презентації цей конструкт видається дещо неповноцінним. Він дає відповідь на запитання „Як все має бути влаштоване?”, але залишає за кадром запитання „Навіщо все так влаштовувати?”. Цілі суспільного розвитку старанно обминаються⁶. Відповідно, прояснюється й психотип носіїв цього ідейного комплексу, який ґрунтується на все тій же „людині економічній”. Однак при всій своїй подібності до представників рутинного управління, „щасливіці” мають суттєву особливість - вони здатні здійснювати досить великі проекти. Саме ця їхня якість є затребуваною вищим прошарком еліти, тобто тими, хто сконцентрував у своїх руках державну владу внаслідок минулої революції і допустив представників цього прошарку до системи елітного потлача в ролі „господарників” - кермувати „великими бізнесами” і забезпечувати Систему необхідними ресурсами.

„Елітний соціалізм” має ще одну вбудовану ваду, яка не дозволяє

⁶ Спостерігаючи за прихильниками цієї ідеології, можна досить впевнено сказати, що жодної іншої мети, крім особистої вигоди, вони не мають. А рівень особистих цілей ілюструється такими прикладами, як привласнення якогось алюмінійового заводу чи купівля чергової фалічної яхти [8, с. 89 - 91].

зараховувати її носіїв до когорти людей стратегічного рівня. Це брак у його поточній презентації розуміння того, як Система буде відтворюватися в довготерміновому плані. Адже вона, як її розуміють її апологети, паразитує на спадщині радянського періоду як у плані інфраструктури, так і в плані людського капіталу.

Різниця настановлень „щасливців” та „імперців” показово проявилася під час недавнього відлучення еліт України і Білорусі від російської системи елітного потлача. Якщо перші запланували і провели цей проект, то другі „заламували руки”, „били себе кулаками в груди”, всіяко демонструючи свій розпач у зв'язку з тим, що російська влада вирішила „зняти з довольтства” їхніх зарубіжних колег, чим значно зменшила шанси на „відновлення імперії”.

„Щасливці” не є прихильниками територіальної експансії, оскільки, згідно з логікою Труби, не залучені в бізнес люди – це лише нахлібники, так що будь-які нові території лише збільшують витратну частину бізнесу. З іншого боку, вони активно проводять економічну експансію, у тому числі й на пострадянському просторі, однак уникають при цьому будь-яких форм соціальної відповідальності перед автохтонами. Більше того, цей прошарок еліти є джерелом можливості „скидання” Росією депресивних і/або неперспективних територій (у першу чергу республік Північного Кавказу).

Таким чином, ризик вольової дії в плані територіальної експансії з боку традиціоналістської частини російської еліти близький до нуля. Ті, хто люблять про це поговорити, нічого не здатні організувати. А ті, що можуть організувати таку масштабну справу, абсолютно не зацікавлені в цьому, бо не схильні розширювати коло осіб, з якими доведеться ділитися доходами від Труби.

Ситуаційний ризик російського втручання в українські справи

Розглянемо далі проблему ситуаційного ризику, подібного до того, що стався в Грузії у серпні 2008 року. Чи може щось подібне відбутися в Україні? Які суспільні тренди можуть призвести до подібної ситуації?

На мою думку, ймовірність виникнення ситуації, коли Росія буде змушена втрутитися у внутрішній український конфлікт, не така мала, як того хотілося б. Основна причина цього пов'язана з так званою розколотістю України, в основі якої є конкуренція двох національних проектів. Один проект, що ґрунтується на українсько-російському консенсусі „Україна – не Росія”, був запущений відразу після проголошення незалежності країни 1991 року частиною української еліти, яка тоді домінувала. Одночасно активізувався й український етнонаціональний проект. Маючи потужний антиросійський компонент в основі запропонованої суспільству колективної політичної ідентичності, етнонаціональний проект не міг не увійти в суперечність із загальнонаціональним проектом, і саме боротьба цих двох проектів утворює основну українську нестабільність. При цьому є

можливість того, що активність антиросійських елементів може посприяти виходу частини російської спільноти з консенсусу, за чим може статися оформлення досить потужної русофільської суб'єктності в українській політиці. Подібний сценарій має чимало аналогів у світовій історії – дискримінація людей за якоюсь груповою ознакою створює умови для їх солідарності з утворенням спільної політичної ідентичності [15]. Саме так і виникла більшість націй Нового часу.

Виникнення ж русофільської політичної суб'єктності при наявності активної антиросійської суб'єктності – це прямий шлях до гострої суспільно-політичної кризи, яка за несприятливого збігу обставин може викликати втручання сторонніх сил для умиротворення конфліктуючих громад, як це вже траплялося на пострадянському просторі. Єдиний спосіб уникнути цього – розвивати загальнонаціональний консенсус, як те радить українській еліті лорд Оуен [16].

У деяких державах, розташованих біля західного кордону Росії (Білорусь, Литва), цілком успішно вдалося інтегрувати російську громаду в загальнонаціональний проект. А етнократії Латвії та Естонії не досягли особливих успіхів у цьому плані. Виникає питання: до якої групи країн примкне за результатами своїх дій українська еліта?

Література:

1. **Иванова М.** Последствия российско-грузинского вооруженного конфликта. Опрос от 23 - 24 августа 2008 г. // Фонд общественного мнения, Отчет. // <http://bd.fom.ru/report/map/d083421>
2. **Кара-Мурза С. Г.** Манипуляция сознанием. М.: Алгоритм. 2000. – 586 с.
3. Потлач // Большая Советская Энциклопедия, в 30-ти томах. – М.: Энциклопедия, 1969 – 78.
4. **Миллер А.** Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования. – М.: Новое литературное обозрение, 2008. – 248 с.
5. **Белковский С. А.** Россия против Запада: война, религия, любовь // АПН, 23.06.2008. // <http://www.apn.ru/publications/article20160.htm>.
6. **Автономов В. С.** Человек в зеркале экономической теории (Очерк истории западной экономической мысли). – М.: Наука, 1993. – 174 с.
7. **Крупкин П. Л.** „Человек Экономический”: Похождения одного мема // АПН, 07.12.2007. // <http://www.apn.ru/publications/article18641.htm>
8. **Гудков Л., Дубин Б.** Иллюзия модернизации: Российская бюрократия в роли „элиты” // Pro et Contra, 2007, Т. 11, № 3, С. 73 – 97 // <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/procontra/Vol11num3-06.pdf>
9. **Крупкин П. Л.** „Парашецентризм” как идеология российской элиты: Опыт скана современного элитного психотипа // АПН, 27.06.2008 // <http://www.apn.ru/opinions/article20195.htm>

10. **Черкесов В. В.** Нельзя допустить, чтобы войны превратились в торговцев // Коммерсант, № 184 (3760) от 09.10.2007 // <http://kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=812840>

11. **Крыштановская О. В.** Российская элита на переходе. Лекция // Полит.ру, 31.07.2008 // http://www.polit.ru/lectures/2008/07/31/rus_elita.html.

12. Социализм, рынок, империя?.. Выбирая будущее России // ВЦИОМ, Пресс-выпуск № 807 от 08.11.2007 // http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/9102.html?no_cache=1&cHash=e2391da2b9.

13. Церковь и нравственность // ВЦИОМ, пресс-выпуск № 402 от 04.05.2006 // http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/2578.html?no_cache=1&cHash=7bc6886b2d

14. **Белковский С. А.** Апология Авена // АПН, 30.10.2008 // <http://www.apn.ru/publications/article20932.htm>.

15. **Крупкин П. Л.** Зачем США этнонационализм? // Русский журнал, 19.03.2008 // <http://www.russ.ru/pole/Zachem-SSHA-etnonacionalizm>.

16. Лорд Оуен: Моя порада Україні — визначитися з пріоритетами. Інтерв'ю // День, № 160 от 9.09.2008 // <http://www.day.kiev.ua/251172>